

Ivana Gačanović

*Institut za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
ivgacanovic@gmail.com*

O koncepcijama "akademske zajednice" i "akademske kulture" u uslovima savremenih transformacija institucije univerziteta *

Apstrakt: Koncept "akademske kulture" predstavlja nezasluženo zanemaren predmet istraživanja u antropologiji i drugim društvenim naukama. Iako mu je u sociologiji povremeno u toku XX veka pridavana teorijska pažnja, pojam akademske kulture ostaje u svom opšteprihvaćenom značenju nešto samopodrazumevajuće. Poimana obično kao statičan i visokoformalizovan skup uverenja i ponašanja, akademska kultura se retko direktno razmatra kao dinamičan proces koji je podložan uticajima vana-kadetskog ili "spoljnog sveta". U radu se koncepcija "akademske kulture" razmatra kao promenljiva i nekoherentna kategorija, a procesi identifikacije članova "akademske zajednice" sa tako pretpostavljenom "kulturom" kao fluidni i višedimenzionalni. Najveći akcenat se u radu stavlja na onu vrstu uticaja koje na funkcionisanje univerziteta i njihovu "kulturu" imaju savremene reforme univerziteta i novi upravljački sistemi koji se pritom u njima razvijaju. Takva vrsta promena direktno se odnosi na promenu eksternog i internog odnosa prema akademskom radu pa tako i prema "akademske zajednici", a neke od promena koje su uočene u različitim akademskim kontekstima smatramo relevantnim i za šire razumevanje identitetskih promena kroz koje prolaze članovi akademskih zajednica danas.

Ključne reči: akademska kultura, akademska zajednica, identitet, reforme univerziteta, administracija i nastavno-naučni kadar

Antropološki implicitan i donekle podrazumevajući odnos prema pitanjima kulturnih i drugih vrsta grupnih i individualnih identiteta je takav da se identitet ne posmatra kao nepromenljiva i jasno razbirljiva realnost i datost, već pre kao

* Članak je rezultat rada na projektu "Identitetske politike Evropske unije: prilagođavanje i primena u Republici Srbiji" (ev. br. 177017), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i predstavlja prilagođenu verziju poglavlja iz doktorske disertacije autora, pod naslovom "Kultura revizije u nauci i visokom obrazovanju: slučaj Republike Srbije, 2000-2010. godine".

promenljiv proces zavistan od čitavog spleta spoljnih i unutrašnjih uticaja. Sam koncept kvalifikovano označene "akademske kulture", kao jednog segmenta ili nivoa "opšte kulture" nije u antropologiji posebno proučavan, moguće i zbog toga što se ova "kultura" tradicionalno smatra predmetom relevantnim za sociološku analizu, s obzirom na to da se pod njom obično podrazumeva visoko formalizovan skup uverenja i ponašanja i prema tome statičan i identitetski neproblemtičan¹. Takva tradicionalno ukorenjena predstava jeste sociološka intelektualna zaostavština, jer su sociolozi operacionalizacijom svojih "funkcionalnih definicija" akademske zajednice i tu vrstu "zajednice" jasno ogradaivali kao deo institucionalne analize oblasti visokog obrazovanja, odnosno izjednačavali je s institucionalizovanom profesionalnom kulturom. Međutim, dok ovakva konstatacija može biti prihvatljiva u smislu načina prenošenja "socioloških znanja", time ne možemo zanemariti sociološka zapažanja prema kojima konceptualnim ograničavanjem *homo academicus*-a² i njegove kulture – kao istraživačkog polja – njegove akcije ipak ne mogu biti redukovane na funkcije njegove institucije. Logan Wilson je postavio temelje definisanju akademske zajednice kao istraživačkog polja, ističući pritom kao primarni determinišući faktor ponašanja "akademske osobe" socijalni determinizam visokoobrazovne institucije, koji se u glavnim crtama odvija kroz definisanje akademske profesije (kao kulture – prim. aut.) kroz sistem akademske hijerarhije, akademskog statusa (profesionalnog i socio-ekonomskog) i akademske procese i funkcije³ (Wilson 1942). Isti autor pritom napominje da je univerzitet veoma kompleksno društveno okruženje i da različite osobe različito odgovaraju na njegove različite stimulanse, zaključujući da "ni ekonomski determinizam, niti jedna druga teorija uticaja ne daju adekvatno objašnjenje načina na koje ljudi reaguju u različitim situacijama (isto, 217). U svakom slučaju, u sociologiji se akademska zajednica/kultura uzima kao relevantan predmet sociološkog istraživanja, sa svojim specifičnim profesionalnim folklorom i običajima (isto, 3; *up.* Clark 1980).

Prema Bartonu R. Klarku, u formalnim organizacijama različite strukture i tehnologije daju i različite oblike i sadržaje verovanja na osnovu kojih ljudi

¹ Mada valja reći i to da ni i u sociologiji "akademska kultura" nije mnogo puta bila predmet posebnog interesovanja. Kako navodi Dil, najveće istraživačko telo koje se tiče kulture u visokom obrazovanju podvodi se pod temu koju je Barton Klark nazvao preduzetnička (ili organizaciona) kultura i kultura disciplina (Dill 2012, 3).

² Ovde se svakako ne misli na *homo academicus*-a kako o njemu raspravljao Pjer Burdije u svom istoimenom delu (Bourdieu 1988), već pre na Wilsonovog *homo academicus* (Wilson 1942), o kome je ovaj autor pisao sa nimalo prezira, i na početku i na samom kraju svoje karijere (v. takođe Wilson 1979).

³ Osnovne funkcije visokog obrazovanja koje se podrazumevaju među univerzitet-skim naučnicima i nastavnicima obuhvataju aktivnosti kao što su otkrivanje, širenje i primena znanja, koje se mogu identifikovati sa dvema osnovnim funkcijama i dužnostima univerziteta – istraživanjem i nastavom (v. Jaspers 2003, 49-73).

definišu sebe ko su, šta rade, kao i to da li sebe mogu smatrati blagoslovenim ili, pak, prokletim (Clark 1980, 4). Akademski sistemi koji se formiraju u okviru visokoobrazovnih sistema takođe su u određenoj meri opterećeni ideološkim i simboličkim značenjima: "Oni su puni 'ljudi od ideja', osoba poznatih po tome što sebe vole da definišu sa izvesnim pijetetom, koji dolazi iz navodnog izbegavanja besramnog učestvovanja na tržištu i nasuprot tome, angažovanja u službi znanja, omladine i opšteg boljitka" (isto). Klark, dakle, akademske organizacije posmatra kao ideološke sisteme. Prema ovom autoru, akademski sistemi su ideološki opterećeni delom i zbog toga što proizvode "ugnježdenu grupisanja od kojih svako stvara sopstvenu kulturu, kao deo svog posla i interesa" (isto, 5). Prema tome, Klark smatra da je proces identifikacije sa akademskom kulturom višeslojan i da može obuhvatati čitav splet nivoa identifikacije, od identifikovanja sa kulturom svoje profesionalne, odnosno disciplinarne zajednice, sa matičnom institucijom, do identifikovanja sa akademskom profesijom u najširem smislu.

Pripadnici određenih akademskih disciplina u toku izgradnje sopstvene karijere postepeno izgrađuju sopstveni društveni identitet, koji je povezan sa specifičnim okruženjem sopstvenih disciplinarnih okvira. Takve identitete, prema Periju, "prate manifestne i latentne funkcije određene discipline koje se sabiraju u njihovim formalnim i prećutnim znanjima. Neki od efekata takvih identiteta očitavaju se u procesima kao što su odabiri tema, istraživačke veštine, mentorstva, različiti oblici sticanja materijalnih izvora kao što su stipendije, ljudski resursi koji uključuju istraživače unutar i izvan akademije, istraživačka okruženja i stilovi prirodnih i društvenih nauka i humanističkih disciplina" (Parry, prema: Arimoto 2010, 119). Prema tome, postoje različite kognitivne i društvene dimenzije akademskih disciplina, a menadžment (odnosno sistem upravljanja) u akademskom svetu podrazumeva kontrolu disciplinarnog znanja i podršku akademskom radu (koji se, dakle, sastoji iz nastave i istraživanja). Još jedna karakteristika akademske profesije, pa prema tome i "akademske zajednice" i "akademske kulture" jeste i svojevrsna organizaciona anarhičnost (v. March and Olsen 1976; Cohen and March 1974), odnosno dezintegracija, naročito u pogledu nepostojanja povezanosti između različitih istraživačkih oblasti univerziteta, kao što su na primer prirodno-matematičke i društveno-humanističke.⁴ Ovi autori, dakle, upućuju na važnost sopstvene discipline kao identifikacione reference, međutim, setimo li se učenja Tomasa Kuna, moramo prihvatiti da ulazak

⁴ Da bi stvorio utisak sistematičnosti ideologija takve nekonzistentne "zajednice" kakva je akademska i načina života koji takva ideologija rađa, Klark predlaže da se akademska kultura razbije na nekoliko njenih delova; ti delovi su, prema ovom autoru, u tesnoj sprezi sa dotičnom akademskom strukturom i sugeriše da se varijabilnost takvih elemenata može pratiti paralelno sa varijetetima njihovih struktura (v. opširnije u: Clark 1980).

u određenu profesionalnu oblast u okviru određene discipline podrazumeva, zapravo, i ulazak u različite naučne paradigme, što dalje podrazumeva deljenje određenog skupa uverenja o teoriji, metodologiji, istraživačkim tehnikama i problemima: "Paradigma je ono što članovi neke naučne zajednice dele, i obrnuto, naučna zajednica se sastoji od ljudi [ličnosti!] koji dele datu paradigmu" (Kun 1974, navedeno prema: Clark 1980, 7).

Drugi, tj. širi nivo identifikacije podrazumeva identifikovanje sa akademskom profesijom, odnosno sa "akademsom kulturom" generalno. Ova kultura je bogata ideološkim narativima, koji se mogu sumirati u opšte poznatim frazama kao što su istraživačka sloboda, sloboda nastave i naučna zajednica (Clark 1980, 9), ili u nastojanju ka ispunjavanju plemenitog zadatka "da u zajednici istraživača i učenika traži istinu" (Jaspers 2003, 9). Po definiciji, takva kultura je autonomna i kolegijalno samoupravna dok nipodaštava sve vrste birokratske kontrole i oblike "eksternih" supervizija (isto). Tako određena kultura ne bi trebalo da sadrži samo podsticajnu ideološku odbranu profesionalne autonomije već i profesionalno pravo na *društvenu moć* i *ugled*.

U kontekstu savremenih reformi univerziteta⁵, tradicionalno shvaćena pozicija univerzitetskog nastavnika značajno je promenjena, i to po različitim osnovama. Pod reformom obično mislimo na preinačenje ili preustrojstvo određenih elemenata postojećeg sistema visokog obrazovanja, tj. univerziteta kao ključne institucije takvog sistema, ali samo u onoj meri koja ne dotiče promenu njegove idejne suštine ili njegove osnovne strukture. To implicitno znači da se radi o promenama koje se iniciraju u cilju boljeg funkcionisanja institucije, što uglavnom podrazumeva njeno usklađivanje sa širim društveno-ekonomskim i drugim prilikama. Međutim, mnogi savremeni teoretičari, među koje delom možemo svrstati i pojedine antropologe, smatraju da institucija univerziteta doživljava svoju gotovo potpunu transformaciju, a ne samo puku reformu⁶. Ta promena se ogleda i u eksternim pogledima na akademsku profesiju i u internim međusobnim odnosima, kao i u odnosu prema sebi samima i svojim profesionalnim identitetima.

⁵ Negde se tvrdi kako ta (savremena) reforma traje od šezdesetih godina XX veka, negde od kraja Drugog svetskog rata, dok se negde, pak, aktuelnim reformama vidi začetak na prelazu između osamdesetih i devedesetih godina XX veka. Od toga koji se aspekt reforme visokog obrazovanja posmatra i u kom kontekstu se posmatra zavisi i to gde će se tražiti njeni uzroci i počeci. Kada je reč o domaćem kontekstu visokoo obrazovnih reformi uglavnom se misli na proces Bolonjske reforme koji je u našoj državi zvanično započet 2003. godine.

⁶ Videti, npr. zbornik radova koji je uredila Merilin Stratern, u kome okupljena grupa autora raspravlja, između ostalog, o tome da li razvoj menadžerijalizma na univerzitetima možemo posmatrati kao jedan od pokazatelja smene epoha (v. Stratern 2000).

Akadska zajednica na modernom univerzitetu tradicionalno je imala elitistički status u društvu a njeni članovi ponekad su imali i status kulturnih heroja. U savremenim okolnostima pak, mnogi se istraživači slažu oko toga da je takva "zajednica" izložena tržišnim zahtevima i čestim napadima medija, a s tim u vezi, pripadnici različitih akademskih disciplina u različitim delovima sveta počeli su da se suočavaju sa društvenom kontrolom naučnog etosa i normi koje su karakteristične za discipline u kojima su specijalizovani. Pored toga, opšte je mesto u savremenoj kritici da se koncept "društva znanja" gradi na potpuno drugačijim, ako ne i oprečnim vrednosnim i sadržinskim pretpostavkama od onih na koje je ista ta akadska zajednica navikla. Kako se ispostavlja, pretpostavljeni menadžerijalizam koji se uspostavlja na savremenim univerzitetima i koji usmerava njihove delatnosti i načine njihovog finansiranja, ne doprinosi na zadovoljavajući način akademskoj produktivnosti (v. Arimoto 2010, 120). Na ovakav način posmatrano, reforma visokog obrazovanja teži internalizaciji tržišnih eksternalija, odnosno unošenju normi, standarda, odnosa i akcija iz privatnog sektora i tržišta u unutrašnji, institucionalni ali i mentalni plan univerzitetskih delatnika. U takvim okolnostima sve ono što nije podložno merenju ili kvantifikovanju postaje posmatrano kao bezvredno, sumnjivo ili čak preteće, jer egzistira izvan dominantnog diskursa i zbog toga ima potencijal da podriva uspostavljena (konceptualna) polja stabilizacije (v. Laurence 2009, 11)⁷.

Kada se danas govori o promeni akademske profesije, naročito u retorici o razvoju menadžerskog modela univerziteta ili "kulture revizije" (v. npr. Slaughter and Leslie 1997), zapravo se govori o pokušajima izgradnje, odnosno nametanja (odozgo) novih identiteta članovima akademske zajednice. Kako navodi Nikolas Rouz, mnogi su socijalni teoretičari i filozofi, kao što su na primer Marks, Niče, Veber, Habermas i Fuko, na svoj način razmatrali pitanje ljudske "računljivosti", kao i na to da su različite vrste "kalkulacija" presudne za socijalne aranžmane i etičke sisteme kapitalističkih, birokratskih i demokratskih društava severozapadne Evrope i Severne Amerike, i to ne samo s ciljem dominacije nad prirodom, već vezano i za kontrolisanje ponašanja ljudskih bića (Rose 1991, 93)⁸. Rouz smatra kako je ljudska civilizacija danas ušla u doba

⁷ O voj i njoj srodnim temama koje se odnose na analizu domaćeg akademskog konteksta v. radove objavljene u časopisu *Antropologija* (2009, sveska 8).

⁸ Karl Marks je, npr. tvrdio kako je upravo radno mesto i proizvodna aktivnost uporište razvoja ideje o pretvaranju pojedinaca u merljive jedinice, što je deo opšteg kapitalističkog imperativa zasnovanog na menadžmentu (upravljanju), predviđanju i kontroli radne snage (v. Rose 1991, 93). Maks Veber je, s druge strane, smatrao kako kalkulacije predstavljaju inherentni deo racionalne administracije u njenom nastojanju ka tačnosti, predvidljivosti i podređenosti važnih ili *ad hoc* sudova uniformnosti pravila (isto).

"računljivih" individua, što znači da se na pojedince više ne gleda kao na nespoznatljive, jedinstvene i neopisive, već da se oni konačno mogu spoznati, mapirati, kalibrirati, evaluirati, kvantifikovati, predvideti i da se njima kao takvima može upravljati (isto). Ivan Ilić je pojavu "premeravanja" đачkih sposobnosti primetio još početkom 1970-ih godina i opisao to na sledeći naćin:

"Đaci se konstantno evaluiraju, ocenjuju, mere, kreiraju. Abnormalno je marginalizovano, odbacuje se i isključuje, a đaci se uvode u svet u kome se sve može meriti, uključujući tu i njihovu maštu. Srž ispitivaćke moći je pronalazak novog tipa individue – izračunljive individue. To se radi tako što se razvija diskurs racionalnog predstavljanja, ukorenjen u odnosima moći. Ljudi koji se pokore standardima drugih, koji mere njihov lićni stepen razvoja, uskoro sebi pribavljaju vladara. Oni ne moraju više da budu postavljeni na njihovo mesto, već sami sebi dodeljuju proreze, istiskuju sebe u niše koje su ućeni da traže i smeštaju sebe u tom procesu, a takođe i svoje kolege, sve dok se svi i sve ne uklope zajedno" (Illich 1971, 24).

Antropolozi tek sa prepoznavanjem "kulture revizije" na univerzitetima (v. Shore and Wright 1999; Strathern 2000; Gaćanović 2009) poćinju da naglašavaju baš taj aspekt nametanja kulturnih predstava pojedinaca i grupa o sebi samima kao merljivim jedinicama.⁹ Naime, institucija univerziteta, prema Fukou, predstavlja aparaturu koja koordiniše ćitav niz kodova individualnosti. Ona klasifikuje svaki slućaj na osnovu osobina, mera, oznaka i praznina, koje kolektivno kulminiraju u populaciji slućajeva definisanih normama i merljivim odstupanjima od tih normi. Normalizacija je prema tome moguća tek kada se ljudskim kvalitetima dodele kvantitativne vrednosti (Laurence 2009).

⁹ Ovde treba napomenuti da se, pretežno u britanskoj antropologiji, razvila posebna poddisciplina koja se oznaćava kao antropologija javnih politikā (engl. *anthropology of public policy*), u okviru koje je proces nametanja kulturnih predstava pojedincima putem politićkih mehanizama ćesto obraćivano pitanje. Fokus istraćivanja antropologa koji se zanimaju za ovu oblast jeste sfera i intenzitet uticaja politićkih i/ili ekonomskih modela na formiranje novih kulturnih oblika ponašanja i odnosa u savremenom (zapadnom) drućtvu, kao i kritika pretpostavki javnih politika uopšte. Demaskirajući odrećene probleme koji se javljaju u okviru datih politika, antropoloćkim pristupom se teţi ka otkrivanju sticaja okolnosti u kojima se nalaze akteri, u kojima se sprovode aktivnosti i uticaji koji oblikuju politićke odluke, njihovu implementaciju i njihove posledice. Zagovornici ovog pristupa smatraju da antropolozi svojim empirijskim i etnografskim metodama mogu da pokažu kako politike aktivno kreiraju nove kategorije za pojedince kojima treba vladati. Oni takođe smatraju da već dugo postavljeni okviri "drţavnog" i "privatnog", "makro" i "mikro", "odozdo" i "odozgo" i "centralizovanog" i "decentralizovanog" ne samo da ne mogu da obuhvate savremenu dinamiku u svetu, već zamagljuju razumevanje mnogih politićkih procesa (Wedel et al. 2005). Iz tih istraćivanja, koja su velikim delom inspirisana zakljućcima iz drugih disciplina, razvijen je i koncept "kulture revizije".

Ono o čemu antropolozi govore kada govore o ulozi revizorskih praksi, koje se obično poimaju kao jednostavne i naizgled benigne metode za osiguravanje kvaliteta i kontrole nastavno-naučnog rada, i kada podvlače da one zapravo predstavljaju mnogo sveobuhvatnije mehanizme kulturne promene, oslanjaju se direktno na Fukoovu teoriju. Tehnike koje se primenjuju u okviru društvenih institucija, koje pojedinca uzimaju i kao subjekt i kao objekt i instrument sopstvenog delovanja, Fuko naziva mehanizmima moći, odnosno moći namećanja discipline (Fuko 1997). Pri tome, centralni mehanizam kroz koji se sprovodi disciplinarna moć predstavlja pregledna kontrola, koja funkcioniše tako što prinuđuje pojedince da budu vidljivi (ili kako se danas to najčešće kaže – transparentni): "Njihova vidljivost uverava posednike moći da su uspeali da uspostave svoju moć nad njima. Upravo činjenica da ste stalno posmatrani, da ste uvek dostupni za posmatranje, održava disciplinovanog pojedinca u svom potčinjenom položaju" (Foucault, prema: Laurence 2009, 10).

Žil Delez u svom delu *Fuko* iznosi stanovište da je moderna institucionalizacija svih domena društava stvorila populaciju koja je naučila da samu sebe posmatra, organizuje i upravlja samom sobom. Prema njemu, moderne institucije se vremenom samo prevode/transformišu u drugačija sredstva kontrole, drugačija sredstva sprovođenja moći i znanja (prema: Laurence 2009, 14). U tom smislu možemo pomenuti Merilin Stratern kada govori o "kulturi revizije", jer nas ona podseća na jednu zaboravljenu istorijsku činjenicu – da je univerzitet "intimno vezan" za same korene revizorskih praksi i da ova pojava nije specifična samo za period poslednjih decenija XX i prvih decenija XXI veka. Naime, kako ona ukazuje, polazišta prema kojima "kultura revizije" potiče iz finansijskog sveta, sa njegovim protokolima knjigovodstva i finansijskih obračuna, zapravo previđaju i zanemaruju činjenicu da je savremeni tržišni sistem "uvezao" date prakse upravo iz ranijih vidova obrazovnog sistema (Strathern 1997, 308). Ona opisuje "ponovno uvoženje" tih praksi u obrazovanje kao "lep primer kulturnog preslikavanja" u kome "vrednosti prelaze iz jednog domena kulturnog života u drugi i onda se u izmenjenoj formi vraćaju nazad (isto).

Autori koji danas govore o preplavljanju javnog sektora različitim mehanizmima nadgledanja i kontrole upozoravaju nas i na to da su pojedinci na svom radnom mestu podvrgnuti nekoj vrsti dvostrukih standarda, istovremeno bivajući podvrgnuti spoljašnjoj kontroli (odozgo) i ostvarivanju normativnih imperativa "samonapredovanja" (ili samodokazivanja). Ti mehanizmi nameću se posrednim putem, tako da ih pojedinci često nisu ni svesni. Ovaj specifičan model organizacije poziva se na neporecivu vrednost radne "efikasnosti":

"Upravo diskurs profesionalizacije omogućava njegovim glasnogovornicima i službenicima da polažu prava na određene vrste ekspertiza – organizaciono rukovodstvo i donošenje odluka – i na određeni skup procedura koji raspoređuje druge, podređuje ih kao objekte tog diskursa i primaoca tih procedura, svidalo se to njima ili ne" (Ball 1990, 156).

Novi vrednosni imperativ "efikasnosti" zahteva od univerzitetskog nastavno-naučnog osoblja da promeni i sliku o sebi samima, odnosno, sliku o svom odnosu prema svom radu i profesiji. Tako Kris Šor i Suzan Rajt, na primer, "kulturu revizije" ne označavaju samo Fukoovim terminom "političke tehnologije", nego i njegovim terminom "tehnologija sopstva", prema kojoj se disciplina ne postiže eksplicitnom silom nego se kontinuirano konstruiše kroz učešće pojedinaca u svojoj samoregulaciji (v. Fuko 2010). Jezik menadžmenta koristi se, dakle, tim (politički) neutralnim tehničkim jezikom racionalnosti i efikasnosti kako bi sproveo što dublju kontrolu, koja seže do kontrole samih moralnih svetonazora pojedinaca. Zbog toga se kaže u ovim radovima da je menadžment politička, ali i moralna tehnologija. Kontinuirana dominacija ovakvog diskursa ostvaruje se putem opozicija: red – kaos; racionalnost – neracionalnost; duševno zdravlje – ludilo; efikasnost – neefikasnost (Ball 1990, 157), a mogućnosti i ograničenja svih aktivnosti definisani su pozicijom koju imamo prema datim opozicijama ili u našoj poziciji u strukturi menadžmenta. U terminologiji menadžmenta, dakle, pojam "efikasnost" (koja se najbolje ispoljava ako je ulog minimalan a učinak maksimalan) služi za obezbeđivanje profita i komodifikovanje svih aspekata iskustva i rada.

I Nikolas Rouz naglašava da se klasifikovanje pojedinaca i grupa i njihovo pretvaranje u merljive jedinice sprovodi putem tehničkih, a ne toliko političkih procedura. U istorijskoj analizi načina na koje je došlo do konstruisanja takvih institucionalnih procedura klasifikovanja pojedinaca, Rouz zapravo predstavlja pojavu psihološke nauke s kraja XIX veka i pripisuje joj odlučujuću ulogu u tom procesu. Drugim rečima, psihološka "znanja" postala su osnovni sastavni element "institucionalne epistemologije" jer sa njima individualne razlike postaju naučno merljive i tehnički ordinirane (v. Rose 1988). Takvo znanje zapravo je jedino znanje koje se prihvata kao istinito, jer se i snaga istine, prema logici organizovanja institucija, meri stepenom mogućnosti njene preobrazbe u tehničko sredstvo (Rose 1991, 93). Prema tome, name-ra ovakve epistemologije nije bila vođena ciljem "sračunavanja i upravljanja finansijskim tokovima, sirovim materijalom, koordinacijom stupnjeva proizvodnje i slično, već je imala i nameru (...) upravljanja i merenja 'psihofizičkog' aparata pojedinaca" – sve to s obzirom na uverenje da ostvarivanje zadatah društvenih/političkih/institucionalnih ciljeva zahteva organizaciju kapaciteta i atributa tih istih pojedinaca (Rose 1988, 183). U okolnostima preplavlivanja društene svesti tržišnim vrednostima, "politička tehnologija", da opet iskoristimo Fukoov izraz, na posredan način nastoji da uspostavi nove kanale identifikovanja i bliskijeg povezivanja pojedinaca sa tržištem. Na taj način pojedinci postaju "potrošači" ili "korisnici". Ali "kultura revizije" ne stvara od pojedinaca samo potrošače, već od njih stvara i one koje je Majkl Pauer na engleskom nazvao *auditees*, tj. mentalitete ljudi koji su podložni reviziji i kontroli (Power 1997). Ovaj autor je pojavu takve posebne vrste mentaliteta sma-

trao za nenameravanu posledicu širenja revizije. Kasnija istraživanja u različitim sektorima¹⁰ su, međutim, potvrdila pretpostavku o kompleksnim efektima širenja revizije na navike i motivacije zaposlenih u javnim sektorima (Power 2003, 190). S ovakvom promenom načina poimanja sebe i ličnih i profesionalnih odgovornosti, pojavljuje se *nova koncepcija javne odgovornosti*, koja je usko (vrlo često i jedino) povezana sa finansijskom odgovornošću prema poreskim obveznicima. Taj naglasak na javnoj odgovornosti proizišao je iz okolnosti u kojima je u javnosti stvorena neka vrsta animoziteta poreskih obveznika prema javnim/državnim "činovnicima", odnosno usled već pominjane "krize javnog poverenja" prema institucijama, pa čak i prema čitavim profesijama¹¹.

Proizvođači novih univerzitetskih usluga

U okolnostima pojave "novih potrošača" istovremeno nastaju i nove vrste "proizvođača" javnih usluga:

"Oni su bili neizbežna posledica načina na koji su idiomi uslužnih delatnosti premešteni u najrazličitije oblasti koje finansira država, tako da se 'provajderi' državnih usluga sada posmatraju kao proizvođači usluga za individualne potrošače – u takvoj relaciji možemo danas posmatrati lekare prema svojim pacijentima ili univerzitetske profesore prema studentima" (Strathern 2000a, 289).

Pored očigledne poente ovakvih stanovišta koja se baziraju na tezi o komodifikaciji univerzitetskih "usluga", bilo da tu mislimo na nastavu, naučnu izvrsnost ili nešto treće (v. npr. Apple 2005; Bok 2005), ova vrsta kritike odnosi se naročito na sve veći rast administracije i birokratije, a taj aspekt ima značajne posledice po nastavno-naučni kadar. Proces nametanja tog "novog tipa individualnosti" antropolozi, po uzoru na Fukoa, označavaju kao "razjedinjujuću praksu", koja je "individualizujuća i totalizujuća" istovremeno (Shore and Wright 2000, 61).

Pre nego što se osvrnemo na značenje tih razjedinjujućih efekata, valja primetiti i izvesnu ujedinjujuću posledicu ovakvih "kulturnih" ili "ideoloških"

¹⁰ Za slučaj visokog obrazovanja v. npr. Strathern (2000); Neyland and Woolgar (2002).

¹¹ O tome govori npr. Onora O'Nil, u jednom radijskom intervju: "Poslednjih petnaest godina sve nas je zateklo saznanje da se u naše reputacije i naš rad sumnja, a to su shvatili milioni drugih radnika i profesionalaca zaposlenih u javnom sektoru. Odjednom čujemo kako nam se više ne veruje. (...) Rastuće nepoverenje bilo bi razumna reakcija na rastuću nepouzdanost, ali evidencija koja govori o tome da su ljudi ili institucije danas manje pouzdani veoma je varljiva" (O'Neill 2002).

okvira. Tu se možemo poslužiti pogledom na upotrebu koncepta akademske slobode, kao deklarativnog svojstva akademske kulture. O konceptu ili ideologiji (kako Klark voli da kaže) akademske slobode, mnogo je raspravljano u filozofiji i društvenoj teoriji (v. npr. Metzger 1978; Rorty 1997/8). Međutim, kada se u kontekstu savremenih kritika globalnih promena u visokom obrazovanju govori o bojazni za gubitkom akademske slobode, misli se, u stvari, o ograničenjima u samim akademskim institucijama i njihovim organizacionim sistemima. Kako Klark navodi, u SAD je Američka asocijacija univerzitetskih profesora (engl. *American Association of University Professors*) još na prelazu iz sedamdesetih u osamdesete godine XX veka, formulisala sopstvene zahteve koji su se pretežno odnosili na otpor kontroli institucionalnih poverenika i administratora (Clark 1980, 10). U toj "novoj situaciji" akademska zajednica se, čini se, u velikoj meri ujedinila, ali samo s aspekta zajedničkog problema – povodom pojačane institucionalne kontrole koja ozbiljno pretilo da ugrozi onaj aspekt "akademske kulture" koji se direktno tiče društvenog položaja i moći.

S druge strane, primećena je i pojava sužavanja identifikacionih referenci (u onom segmentu identifikacionog procesa koji se odnosi na sopstvenu profesiju), tj. "zatvaranja" manjih disciplinarnih (ali ne i paradigmatičkih) grupa "u sebe", koncentrišući se na "pravljenje zajedničkih strategija" kojima bi uticali na očuvanje svoje dobrobiti, a ponekad i opstanka. U ovakvim slučajevima, prema Klarku:

"Afirmacija i odbrana ne uzimaju u obzir slobodu sebi sličnih specijalista i istraživača koji se nalaze izvan zidova akademije. Problemi akademske slobode se centriraju oko ograničenja rada u sopstvenoj disciplini, i izvan i unutar datog akademskog sistema – npr. sloboda hemičara da postupaju prema kanonima hemijske nauke, nezavisno od toga da li oni rade u vladinim kancelarijama, poslovnim firmama, neprofitnim organizacijama, nezavisnim laboratorijama ili na univerzitetima ili koledžima" (Clark 1980, 10-11).

Društvene promene koje sobom nose fenomeni globalizacije i marketizacije univerziteta, nagoveštavaju pojavu konfliktnih vrednosti međunarodne saradnje i kompetitivnosti, koje se često istovremeno ističu i ispoljavaju i dodatno zbunjuju one koji te vrednosti treba da usvajaju, praktikuju ali i proučavaju. Takav nesklad vrednosnih referenci očitava se podjednako i na nivou poimanja mnogo lokalnijih odnosa, na nivou nacionalnih sistema visokog obrazovanja, pojedinačnih fakulteta ali i pojedinaca. "Takmičarski duh" koji se promoviše danas proizvodi međuinstitucionalnu diferencijaciju i segmentaciju¹².

U mnogim novijim istraživanjima se, dakle, naglašava i ona crta procesa sve veće birokratizacije univerziteta koja ima naročito evidentne "razjedinjujuće" odjeke na primeru odnosa, naročito između akademskog i neakademskog kadra

¹² V. na primeru globalnog rangiranja univerziteta u: Gačanović (2010).

na univerzitetima (v. Arimoto 2011, 131)¹³. Kako su Jarić i Vukasović zaključile na osnovu istraživanja sprovedenog na Beogradskom univerzitetu, ovde je došlo do "prestrukturacije odnosa moći visokoškolskog obrazovnog socijalnog polja i pojave novih socijalnih aktera u njemu, koji unutar novog socijalnog i obrazovnog konteksta postaju sve značajnija nova sila koja utiče na različite aspekte i konačni pravac i oblik nastavno-naučnog procesa" (Jarić i Vukasović 2009, 147). Autorke pod novim socijalnim akterima, koji zadobijaju sve veću moć u ovom kontekstu, misle na administrativno osoblje i pripadnike nove "menadžerske klase" koji se pominju i kao novi protagonisti univerzitetskog života (pored države, nastavnika i studenata) i postaju sve značajniji i moćniji socijalni akteri i najčešće nosioci novih reformskih zahteva (isto).

Pod "proizvođačima" novih usluga u britanskom kontekstu, na primer, obično se misli na novu vrstu profesionalaca u oblasti revizije. Velika Britanija je inače bila poznata kao model amaterske profesionalne kontrole (najpre u okviru savetodavnog tela *University Grants Committee*), ali je broj relevantnog administrativnog kadra uvećan od oko šest u ranim 1950-im godinama na preko stočetrdeset u 1975. godini (Clark 1980, 24). Taj trend uvećanja narednih godina je progresivno rastao. Kao jedan od bitnih faktora karakterističnih za "eksploziju revizije" u Velikoj Britaniji, Majkl Pauer navodi upravo postojanje profesionalnih savetodavnih grupa¹⁴ koje su sposobne i voljne da redefinišu ono čime se bave, u ime novih političkih i zakonskih mandata, postajući tako implementatorima politike i čuvarima "najbolje prakse" (Power 2003, 191). U onim jurisdikcijama u kojima su prilike po pitanju takve "profesionalne ponude" bile drugačije (kao što su npr. Nemačka i Japan), eksplozija revizije je bila prigušenija, jer su njihove profesionalne elite bile sposobne, barem donedavno, da apsorbuju menadžerske pritiske za reformom unutar sopstvenih zvanja (Power 2003, 192). Iako Pauer smatra da nije plauzabilno sugerisati da je "eksplozija revizije" posledica zavere ovih grupa, on takođe smatra da njihovo postojanje i politička mobilizacija njihove (modifikovane) profesije ima kritičnu važnost u ovom procesu: "Društveni uspon takvih grupa, naročito računovođa, istovremeno signalizira odumiranje drugih grupa, kao što su davaoci javnih usluga (doktori, nastavnici) i članovi drugih profesija" (isto,

¹³ Institucionalna segmentacija očitava se u "hladnim ratovima" između fakulteta i katedri unutar univerziteta (što dovodi do dezintegracije univerziteta kao pretpostavljene zajednice kooperativnog i dopunjavajućeg znanja), o čemu će biti više reči u analizi domaćeg konteksta, ali i u "borbama" oko osnovnih i dodatnih novčanih sredstava na međuinstitucionalnom nivou. Radi ilustracije v. npr. analizu japanskog konteksta u Arimoto (2011).

¹⁴ Koje su uglavnom činili postojeći profesionalci u oblasti računovodstva, zajedno sa konsultantima u računovodstvu, osiguravanju kvaliteta i biznis strategijama iz privatnog sektora.

191-2). Dodajmo i to da je po Paueru *ključna osobina* širenja revizije određeni oblik interpersonalnog rivaliteta i takmičenje između profesionalnih sistema – takmičenja u kome revizori pobeđuju one koji su revidirani, jer revizori i određuju relevantan politički jezik profesionalne evaluacije (isto, 192).

Trend širenja administrativnih struktura u SAD je primetan već sredinom 1970-ih godina. Prema Ginzbergu, u prethodnih trideset do četrdeset godina došlo je do veoma oštrog porasta procenta administrativnog osoblja u odnosu na procenat nastavno-naučnog osoblja i studenata, koji su procentualno ostali na relativno stabilnom nivou u tom periodu (v. Ginsberg 2011).¹⁵ Taj fenomen, koji je Klark ilustrirao tokovima koji su obeležili Kalifornijski univerzitet Berkli sredinom 1970-ih godina, ovaj autor svesno ili nesvesno označava kao *rađanje nove kulture* (Clark 1980, 22-23), u kojoj dolazi do sve dubljeg simboličkog razdvajanja između akademskog kadra i administracije, u kome prvi počinju da posmatraju ove druge kao "neprijateljski segment".¹⁶ Slično tome, Arimoto zapaža da pritisci administrativne vrste dovode do toga da akademski deo kadra zaposlenog na univerzitetima sve više ima odklon prema identifikovanju sa sopstvenom krovnom institucijom, odnosno s univerzitetom, pri čemu pre bivaju skloniji identifikovanju sa svojim disciplinama i odeljenjima (Arimoto 2011, 131). Slično tome, revidirajući veći deo literature o organizacionoj (kako Klark voli da je naziva)¹⁷, odnosno akademskoj kulturi, Silver zaključuje da univerziteti danas zapravo *nemaju* organizacionu kulturu (Silver 2003, 167). Iako je verovao da će pronaći dokaze kojima bi potkrepio stanovište (pre svega Klarkovo) da su akademske discipline značajan izvor uverenja, profesionalnog identiteta i lojalnosti, Silver je ipak zaključio da je teorijsko nastojanje ka spajanju postojećih subkultura u jedan zajednički institucionalni identitet nemoguće i ignorantno prema realnosti vrednosnih konflikata i nepostojanja koherentnosti koja navodno karakteriše savremene univerzitete. Iz njegovog rada možemo izvući pouku da jedina kultura o kojoj se na univerzitetu može govoriti jeste svojevrsna *kultura konflikata i tenzija*.

¹⁵ To se odnosi uglavnom na profesionalne administratore, kao što su na primer dekani, koji su bili članovi nastavno-naučnog kadra i koji uzimaju slobodno nekoliko godina da bi radili u administrativnom sektoru i onda se vraćaju na fakultet; tada uglavnom postaju profesionalci, koji moraju da angažuju prodekane i sekretare, i na taj način dolazi do proliferacije strukture koja ide uz administratore.

¹⁶ Prema Lunsfordu, ova pojava se očitava u međusobnoj izolaciji između administrativnog kadra univerziteta i nastavno-naučnog kadra pri svakodnevnim profesionalnim aktivnostima, pri čemu se svi usmeravaju na kontaktiranje isključivo sa onima svoje "vrste" (Lunsford, prema: Clark 1980, 23).

¹⁷ Koncept organizacione kulture je počeo da biva široko korišćen tokom 1980-ih godina kao analitičko sredstvo pri istraživanju načina funkcionisanja visokoobrazovnih institucija, ali pre svega pri istraživanju industrijskih oblika organizacija (Silver 2003, 157).

Od akademske ka administrativnoj kulturi na univerzitetu?

Iz prethodno navedenih zaključaka i podataka, koji su brojni i dolaze sa raznih strana sveta, možemo primetiti kako u reformisanim visokoobrazovnim sistemima dolazi do pojave novih nosilaca institucionalne, a možemo čak reći i društvene moći i ugleda. Kada čitamo antropološke radove na temu "kulture revizije" vidimo da oni upravo o tome govore, nekada u manje a nekada više "zavijenoj formi" – da (implicitno podrazumevana) akademska kultura biva nadomeštena novom dominantnom "kulturom" na Univerzitetu – kulturom revizije. Pritom valja podsetiti i na to da na akademsku kulturu i njeni pripadnici i oni koji to nisu, gotovo obavezno gledaju kao na *visoku kulturu*, tj. onaj deo šire kulture u kome može da uživa samo nekolicina "srećnika". Vilsonovo shvatanje s početka 1940-ih godina lepo uokviruje i plasira takvo viđenje: "Svako društvo koje sebe smatra civilizovanim sadrži specijalnu klasu osoba, institucionalno okupljenih oko onog dela kulture koji se naziva visokim obrazovanjem" (Wilson 1942, 3). Ovakva napomena veoma je važna ako uzmemo u obzir Kuperovo određenje, prema kome se visoka kultura ne shvata samo kao privatno dostignuće, jer, ako se umetnost i učenost nađu pod pretnjom, smatra se da je blagostanje čitave nacije (ili druge vrste šire zajednice) ugroženo (Kuper 1999: 3-4). To nam implicitno govori da se sa javnim pristankom o dolasku kulture revizije na univerzitet i sa njenim simboličnim potčinjavanjem *visoke* akademske kulture, sada može govoriti i o prevlasti jednog "novog sistema vrednosti" koji po pravilu svaka "kultura" sa sobom nosi.

Prema Kovačeviću, "kvantofreno praćenje naučnih 'rezultata'", koje je, dakle, prihvaćeno i u SAD i Evropi (kao i kod nas) podstaknuto je različitim razlozima koji proizilaze uglavnom iz nekih "temeljnih kulturnih modela" koji vladaju u datim kulturno-političkim okvirima. Prema njegovom shvatanju, kulturni model koji je proizveo onaj element kulture revizije koji se odnosi na težnju ka (artificijelnom) svodenju svih stvari na mogućnost njihovog poređenja i rangiranja, potiče iz *kompetitivnosti*, kao jedne od ključnih tekovina protestantske etike, kako bi Veber rekao (Kovačević 2010, 6). Kao temeljni kulturni model koji, pak, karakteriše evropsko tle, Kovačević ističe *birokratski sistem upravljanja društvom*, generisan iz pojedinih birokratskih tradicija Nemačke (Pruske) ili Francuske, koji je otelotvoren u evrobirokratiji koja kreira kulturu stalne kontrole. Evrobirokratija, prema ovakvom stanovištu, predstavlja plodno tle za američku kvantofreniju (isto, 6-7) i stvara neku vrstu novog kulturnog modela i regulativnog ideala upravljanja naukom i visokom obrazovanjem.

Kada govorimo o opštim aspektima promena akademske kulture i same institucije univerziteta, stanovišta koja se mogu označiti danas kao "uobičajena" su, dakle, ona koja govore da na mesto modernog modela univerziteta postepeno dolazi onaj model koji se često danas označava terminom "predu-

zetnički univerzitet" – univerzitet koji postaje mesto koje podražava kultivaciju preduzetničke ličnosti, obavezane zahtevima za kontinuiranom inovativnošću i postizanju "izvrsnosti" (v. npr. Simons and Masschelein 2007). Širenje ovog modela predmet je mnogih savremenih protesta protiv "amerikanizacije" na primer, koja se dovodi u vezu sa reformama univerziteta, pri čemu i u Americi kritičari povezivanja između univerziteta i industrije i njegove šire komercijalizacije posmatraju kao degenerativno stanje koje nazivaju "akademski kapitalizam" (Ramírez 2006, 130).¹⁸ S druge strane, postoje i oni koji afirmišu aktuelne promene, nazivajući ih "racionalizacijom univerziteta" koja vodi u smeru ostvarivanja svetskog progresa i pravde (v. Bok 2005, 15).

Vratimo li se na sam koncept "akademske kulture" i na pretpostavku prema kojoj ona nestaje pred birokratsko-tržišnom kulturom na univerzitetu, moramo biti oprezni, naročito s obzirom na to da su temeljni idejni obrasci na kojima se zasniva koncept akademske kulture poljuljani već krajem XIX veka, a dodatno uzdrmanjani tokom čitavog XX veka. Tu se svakako misli na one idejne obrasce koji potiču iz moderne, tj. humboltovske ideje univerziteta (v. npr. Lolić 2009). Grubor nas podseća da većina kritičkih razmatranja ove ideje dovodi do toga da "nije više sasvim jasno i nedvosmisleno da bi bavljenje naukom na univerzitetu, makar i indirektno, trebalo da unapređuje čoveštvo u čoveku. S ovim gubitkom specifičnog značaja nauke, dovodi se u pitanje i pravi smisao i ideja univerziteta" (Grubor 2008, 45). S druge strane, višedimenzionalnost procesa identifikacije s "akademsom kulturom" dovodi u pitanje i održivost koncepta "akademske zajednice", koju, sudeći prema iznetim zapažanjima, ne odlikuje niti koherentnost niti zajednički interesi. Međutim, za dalja razmatranja samog pojma akademske kulture i njegove praktične zasnovanosti i funkcionalnosti potrebna je detaljnija antropološka analiza. Ono što na osnovu ovde iznetog teksta ipak možemo zaključiti, jeste da institucija univerziteta trpi značajne promene koje su opunomoćene upravo uzdrmanošću njenih modernih temelja i sledstvenim izlaganjem institucije "oku i sudu javnosti" kao imperativu predominantnog političko-ekonomskog poret-

¹⁸ Sam pojam komercijalizacije univerziteta odnosi se na različite aspekte promene visokog obrazovanja, ali svakako upućuje na tekovine jednog te istog trenda. Tako Bok navodi kako se ovaj pojam može odnositi na sledeće: uticaj sila ekonomije na univerzitet (koji se ogleda npr. u potrebi za novim predmetima i čitavim katedrama, naročito u oblasti kompjuterskih nauka); uticaj sveprisutne poslovne kulture (koje se očitava u sve učestalijem korišćenju termina kao što su izvršni direktor, *bilans* ili *brend* na univerzitetu); uticaj interesovanja studenata za određene nastavne programe/profesije (veći broj stručnih kurseva); tendencije smanjivanja troškova univerziteta (npr. kroz zapošljavanje većeg broja gostujućih predavača); korišćenje administrativnih metoda preuzetih i prilagođenih iz sveta biznisa, kao i pokušaj kvantifikacije rezultata univerzitetskog rada koji nisu podobni za kvantifikaciju (Bok 2005, 10-11, u napomeni).

ka. Ono što pritom možemo istaći kao najproblematičnije, barem u kontekstu ovog rada, jeste način na koji se institucija i rad pojedinaca predstavljaju u tom smislu. Kompleksnost praktičnog i teorijskog sadržaja koji se u njoj "proizvodi", uplivom menadžerskih i administrativnih metoda (koji su bazirani na numeričkim mernim pokazateljima), redukuje se na pokazatelje koji predstavu o njemu značajno iskrivljuju i pritom zanemaruju neke od njegovih suštinskih elemenata. Takav tržišno-administrativni "tretman" se može okarakterisati i kao jedan od objedinjujućih elemenata savremene "akademske zajednice" i kao referenca oko koje se identifikacioni procesi i unutrašnje i spoljne predstave o takvoj zajednici orijentišu.

Literatura

- Apple, Michael W. 2005. Audit Cultures, Commodification, and Class and Race Strategies in Education. *Policy Futures in Education* 3 (4): 379-399.
- Arimoto, Akira. 2010. The Academic Profession and the Managerial University: An International Comparative Study from Japan. *European Review* 18: 117-139.
- Bok, Derek. 2005. *Univerzitet na tržištu*. Beograd: Clio.
- Ball, Stephen J. 1990. "Management as moral technology: a luddite analysis". In *Foucault and Education: Disciplines and Knowledge*, S. J. Ball (ed), 153-166. London: Routledge.
- Chomsky, Noam. 2014. *How Higher Education Ought to Be: On Academic Labor*. Edited transcript of remarks given by Noam Chomsky via Skype on 4 February 2014 to a gathering of members and allies of the Adjunct Faculty Association of the United Steelworkers in Pittsburgh, PA. Dostupno na: <http://www.counterpunch.org/2014/02/28/on-academic-labor/>.
- Clark, Burton R. 1980. *Academic Culture*. Higher Education Research Group, Institution for Social and Policy Studies, Yale University. Dostupno na: <http://eric.ed.gov/?id=ED187186>.
- Cohen, Michael D. and James G. March. 1974. *Leadership and Ambiguity: The American College President*. New York: McGraw-Hill Book Co.
- Dill, David D. 2012. "The Management of Academic Culture Revisted: Integrating Universities in an Enterpreneurial Age". In *Managing Reform in Universities: The Dynamics of Culture, Identity and Organisational Change*, B. Stensaker, J. Välimaa, and C. Sarrico (eds.), 222-237. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Fuko, Mišel. 1997. *Nadzirati i kažnjavati. Nastanak zatvora*. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Fuko, Mišel. 2010. Tehnologija sopstva. *Polja* LV (463): 70-87.
- Gaćanović, Ivana. 2009. Antropološke perspektive u/o kulturi revizije. *Antropologija* 8: 81-97.
- Gaćanović, Ivana. 2010. Problem globalnog rangiranja univerziteta ili o iskušenjima savremenih visokoobrazovnih sistema. *Etnoantropološki problemi* n.s. 5 (2): 185-204.
- Ginsberg, Benjamin. 2011. *The Fall of the Faculty: The Rise of the All-Administrative University and Why It Matters*. Oxford University Press.

- Grubor, Nebojša. 2008. Univerzitet – ideja u krizi. Analiza institucije polazeći od J. Habermasa. *Theoria* 4: 43-57.
- Illich, Ivan. 1971. *Deschooling Society*. New York: Harper & Row.
- Jarić, Isidora i Martina Vukasović. 2009. Bolonjska reforma visokog školstva u Srbiji - mapiranje faktora niske efikasnosti studiranja. *Filozofija i društvo* 20 (2): 119-151.
- Jaspers, Karl. 2003. *Ideja univerziteta*. Beograd: Plato.
- Kovačević, Ivan. 2010. *Antropologija između scijentizma i disolucije*. Beograd: Srpski genealoški centar; Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Kun, Tomas S. 1974. *Struktura naučnih revolucija*. Beograd: Nolit.
- Kuper, Adam. 1999. *Culture: The Anthropologists' Account*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press
- Laurence, Mike. 2009. *Reconstituting the Political: Foucault and the Modern University*. Ontario: Annual Meeting of the American Political Science Association. Dostupno na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1450011.
- Lolić, Marinko. 2009. Jaspersov pokušaj rehabilitacije ideje univerziteta. *Filozofija i društvo* 3: 41-59.
- March, James G. and Johan P. Olsen. 1976. *Ambiguity and Choice in Organizations*. Bergen, Norway: Universitetsforlaget.
- Metzger, Walter P. 1978. Academic Freedom and Scientific Freedom. *Daedalus* 107 (2): 3-114.
- Neyland, Daniel and Steve Woolgar. 2002. Accountability in Action? The Case of a Database Purchasing Decision. *British Journal of Sociology* 53: 259-274.
- O'Neill, Onora. 2002. *Called to Account*. Third 2002 Reith Lecture. London: BBC.
- Power, Michael. 1997. *The Audit Society: Rituals of Verification*. Oxford: Oxford University Press.
- Power, Michael. 2003. Evaluating the Audit Explosion. *Law & Policy* 25 (3): 185-202.
- Ramirez, Francisco O. 2006. "Growing Commonalities and Persistent Differences in Higher Education: Universities between Global Models and National Legacies." In *The New Institutionalism in Education*, H.D. Meyer and B. Rowan (eds.), 123-142. State University of New York Press.
- Rorty, Richard. 1997/98. Does Academic Freedom have Philosophical Presuppositions? *Beogradski krug* 3-4 – 1-2: 38-46.
- Rose, Nikolas. 1988. Calculable minds and manageable individuals. *History of the Human Sciences* 1 (2): 179-200.
- Rose, Nikolas. 1991. Experts of the Soul. *Psychologie und Geschichte* 3 (1-2): 91-99.
- Shore, Cris and Susan Wright. 1999. Audit Culture and Anthropology: Neo-liberalism in British Higher Education. *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 5 (4): 557-575.
- Shore, Cris and Susan Wright. 2000. Coercive Accountability: The Rise of Audit Culture in Higher Education. In *Audit Cultures: Anthropological Studies in Accountability, Ethics, and the Academy*, M. Strathern (ed), 57-89. London: Routledge.
- Silver, Harold. 2003. Does a University Have a Culture? *Studies in Higher Education* XXVIII: 157-69.

- Simons, M. and J. Masschelein. 2007. "Only Love for the Truth Can Save Us: Truth-Telling at the (World)university?" In *Why Foucault? New Directions in Educational Research*, M. Peters and T. Besley (eds.), 139-61. New York: Peter Lang.
- Slaughter, S. and P. Leslie. 1997. *Academic capitalism. Politics, policies, and the entrepreneurial university*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Strathern, Marilyn. 1997. 'Improving ratings': audit in the British University system. *European Review* 5 (3): 305-321.
- Strathern, Marilyn (ed.) 2000. *Audit Cultures: Anthropological Studies in Accountability, Ethics, and the Academy*. London and New York: Routledge.
- Strathern, Marilyn. 2000a. "Accountability... and ethnography". In *Audit cultures. Anthropological studies in accountability, ethics and the academy*, M. Strathern (ed), 279-304, London and New York: Routledge.
- Wilson, Logan. 1942. *The Academic Man : A Study in the Sociology of a Profession*. London, New York, Toronto: Oxford University Press.
- Wilson, Logan. 1979. *American Academics: Then and Now*. Oxford University Press.
- Wedel, Janine R., Cris Shore, Gregory Feldman and Stacy Lathrop. 2005. Toward an Anthropology of Public Policy. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 600 (July): 30-51.

Ivana Gačanović

Institute of Ethnology and Anthropology
Faculty of Philosophy University of Belgrade

*On the concept of the academic community in the conditions
of contemporary transformations of the institution of the university*

The concept of "academic culture" represents an unfairly neglected research topic in anthropology and other social sciences. Even though it was given some theoretical attention in sociology during the 20th century, the concept of academic culture remains something which is, in its general meaning considered self-explanatory. Usually viewed as a static and highly formalized agglomeration of ideas and behaviors, academic culture is rarely directly considered as a dynamic process which is susceptible to influences from the "outside world". The paper considers the idea of "academic culture" as a changeable and incoherent category, and the processes of identification of the members of the "academic community" with a supposed "culture" as fluid and multidimensional. The emphasis in the paper is put on the kinds of influence which contemporary reforms of the university and the new modes of governance which are developing have on the functioning of the university. These kinds of changes directly refer to the changes in the external and internal relationship towards academic work as well as the "academic community", and some of the changes which were spotted in different academic contexts are conside-

red relevant for the wider understanding of identity changes which members of academic communities go through today.

Key words: academic culture, academic community, identity, reforms of the university, administration and teachers

Sur la conception de la communauté académique dans les conditions des transformations contemporaines de l'institution de l'université

Le concept de "culture académique" est un objet de recherche injustement négligé dans l'anthropologie et les autres sciences sociales. Bien qu'en sociologie, on lui ait, au cours du XXe siècle, périodiquement accordé une attention théorique, la notion de culture académique reste, dans son acception largement adoptée, quelque chose qui paraît évident. Conçue généralement comme un ensemble statique et hautement formalisé des croyances et des comportements, la culture académique est rarement directement étudiée comme un processus dynamique exposé à des influences du monde non-académique ou "extérieur". La conception de la "culture académique" est analysée ici comme une catégorie variable et non-cohérente, et les processus d'identification des membres de "la communauté académique" avec une "culture" ainsi définie comme fluide et pluridimensionnelle. Le plus grand accent dans cet article est mis sur une sorte d'influence qu'exercent sur le fonctionnement de l'université et sa "culture" les réformes actuelles de l'université et les systèmes de gestion nouveaux qui s'y développent. Ce genre de changement est directement lié à la transformation du rapport de l'extérieur et de celui intérieur envers le travail académique et par conséquent envers la "communauté académique"; nous estimons que certains de ces changements perçus dans les contextes académiques différents sont pertinents également pour une plus large intelligence des changements identitaires que sont en train de vivre aujourd'hui les membres des communautés académiques.

Mots clés: culture académique, communauté académique, identité, réformes de l'université, administration et corps des enseignants-chercheurs

Primljeno / Received: 19. 10. 2014.

Prihvaćeno / Accepted: 27.10.2014.